

Arvon mekin ansaitsemme

Monien historiantutkijoiden ja historian ystävien syksyä on värittänyt keskustelu siitä, miten yleistajuisessa tietokirjassa voi käyttää historiantutkijoiden aineistoja. Aihe on noussut esiin, kun tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota Suomen historian naisia käsittelevään yleistajuiseen teokseen. Teoksen julkaisuluettelossa näyttää olleen puutteita, ja kirjan tekstistä on vertailussa nostettu esiin osuuksia, jotka näyttävät olevan lähellä historiantutkijoiden aiemmin julkaisemia tekstejä.¹

Tapaus ei ole ainutlaatuinen, mutta siinä kiteytyy monien historioitsijoiden viime vuosina jakama toistuva kokemus, ettei tutkijoiden työ saa ansaitsemaansa tunnustusta. Kuten totesin *Historiallisen Aikakauskirjan* pääkirjoituksissa 3/2021 ja 4/2021, oma roolinsa on kustantamoilla ja medialla, koska uutisoinnissa usein korostetaan salatun, vaietun ja ennenkuulumattoman elementtejä. Tällöin kirjailija tai toimittaja saatetaan esittää tutkijan ja asiantuntijan asemassa, vaikkei hän itse tällaista asemaa hakisikaan.

Käydyssä keskustelussa tieteenekijät, tietokirjailijat, toimittajat tai taiteilijat eivät välttämättä ole ammattialallaan aivan samaa mieltä tiedon käyttämisen ja viittaamisen tavoista. On paljon toimittajia ja tietokirjailijoita, jotka hyvin tarkasti kertovat, mitä aineistoa ovat käyttäneet ja keitä haastatelleet, ja joille tuntuu olevan hyvin selvää se, miten lähteet ja tutkimuskirjallisuus voidaan ilmoittaa. On kaunokirjailijoita, joiden mielestä kaunokirjallisessakin teoksessa voi hyvin olla lähdeluettelo lopussa.

Monet kirjailijat pohtivat Sirpa Kähkösen tapaan menneisyyttä hyvin vivahteikkaasti ja kertovat myös suhteestaan menneisyyteen ja sen jättämiin aineistoihin. Lisää voi lukea esimerkiksi Kähkösen haastattelusta *Historiallisessa Aikakauskirjassa* 4/2017. Toisaalta on tutkijoitakin, joiden puolesta moniin tietokirjoihin ja yleisluontosiin teksteihin riittää lähde- ja kirjallisuusluettelo. Tieteentekijät julkaisevat itse paljon teoksia, jotka liikkuvat tiede- ja tietokirjan välimaastossa ja joita arvostetaan teoksina, kuten esimerkiksi syksyn 2022 Kanava-palkinto -ehdokkaudet osoittavat.

Suomen tietokirjailijat ry. on jo syksyllä 2012 vahvistanut ja julkaissut sivuillaan tietokirjailijan eettiset ohjeet, joissa on muun muassa kehoitus kunnioittaa toisten oikeuksia. Tämä ei sinänsä yksiselitteisesti edellytä juuri tietynlaista viittaamisen tapaa. Yleistajuisessa tekstissä tietolähteitä ja kirjallisuutta voi hyvin kuljettaa mukana leipätekstissäkin.² Myös tässä pääkirjoituksessa olen tilan, tekstin luettavuuden ja tekstityypin vuoksi jättänyt osan käyttämästäni kirjallisuudesta leipätekstissä kulkeviksi maininnoiksi.

Käyty keskustelu on saanut minut ajattelemaan, että suhde tiedon hakemiseen tai tiedon käyttämiseen on jossain määrin murroksessa. Eräässä kirjatapahtumassa kiinnitin huomiota siihen, että useat haastatellut kirjailijat totesivat perehtyneensä historiallisiin aiheisiinsa ”luemalla paljon internetistä”; viime vuosisadalla vastaavan tiedonhaun olisi voinut ehkä kuvata sanomalla, että on viettänyt paljon aikaa kirjastoissa, museoissa ja arkistoissa.

1. Aiheesta esimerkiksi Aino Frilander, ”Voisi pitää vähättelynäkin”, *Helsingin Sanomat* 15.9.2022 (verkkoversio); Kirsi Vainio-Korhonen, ”Ujostelematonta kopiointia à la Maria Pettersson”, *Turun Sanomat* 25.10.2022.

2. Sanna Nyqvist, ”Tiedon alkuperä ja reilu käyttö”, *Kritiikin uutiset* 19.9.2022, <https://www.kritiikinuutiset.fi> (viitattu 19.11.2022).

Internet on tietenkin erinomainen väylä, siel-lähän on väitöskirjoja, harrasteblogeja, viranomaisaineistoja ja vaikka mitä. Ylimalkainen viittaus ”internetin käyttöön” ei sinänsä tarkoita, etteikö tietoa olisi voitu hakea sieltä huolellisesti ja luotettavista lähteistä. Silti tuntui jotenkin 2000-luvun tiedonhaulle syvästi tyypilliseltä, että internetin kautta haettu tieto- ja lähdeaineisto jäi tarkemmin nimeämättä. Mahdollista tutkimuskirjallisuutta, tietokirjoja tai arkistolähteitä ei nimetty, ei paperisina eikä sähköisinä.

Jos eri yhteyksissä tiedon kerrotaan olevan peräisin internetistä, ei ehkä ole ihme, jos aineisto kuin aineisto, niin sähköiset kirjat, blogit kuin sanomalehdetkin hämärtyvät toistensa kaltaisiksi, internetistä löytyviksi ”lähteiksi” tai dataksi, joiden tekijyys tai alkuperä jää miettimättä. Tällaista tapahtuu myös historiantutkijoille ja opiskelijoille. Monilla aineistoilla on kuitenkin tekijänsä, ja esimerkiksi verkossa julkaistut Historiallisen Aikakauskirjan artikkelit ovat punnitua tulkintaa, joiden kirjoittajat toivovat tulevansa nimetyiksi muutenkin kuin ”lähteinä”.

Käydyssä keskustelussa historioitsijoita on osittain vaivannutkin juuri se, että alkuperäislähteiden ja tutkimuskirjallisuuden ero on hämärtynyt. Historioitsijoiden tekemät tulkinnat eivät kuitenkaan ole pelkkää lähdereferaattia – ne ovat tulkintaa itsessään. Historian tutkimustulokset ja historia-alan monografiat eivät itsestään selvästi pelkistyäkään dataksi. Tieto, tulkinta ja kirjoittaminen kietoutuvat toisiinsa.

Syksyn kirjamessuilla FT Maria Vainio-Kurtakko kuvasi niitä näkökulma- ja teemavalintoja, joita hän teki kirjoittaessaan Albert Edelfeltin ja Ellan de la Chapellen parielämäkertaa. Paris-kunnan elämänvaiheiden kuljettaminen vaati monenlaisia valintoja ja tarkkaa pohdintaa: missä järjestyksessä kertoa havaintoja kahden ihmisen

elämästä, kohtaamisesta ja yhteisestä taipaleesta? Mitä asioita painottaa ja millaisin sanankäntein?

Ajattelin kuunnellessani, että historia-alan monografiat saattavat olla kerronnallisilta valinnoiltaan hyvin luovia, ja niissä kulkee mukana vuosien työ, joka ei palaudu vain yksittäisen rahoituksen puitteissa tehtyyn työhön. Tieteellisten Seurojen Valtuuskunnan julkaisupäällikkö FT Sami Syrjämäki onkin some-puheenvuoroissaan toistuvasti pohtinut, pitäisikö tieteellisten monografioiden nauttia patentinkaltaista suojaa myös avoimen tieteen maailmassa.

Konfliktitilanteissa on tapana peräänkuuluttaa laajempaa keskustelua tiedon käytön, kirjoittamisen ja julkaisemisen perusteista. Muiden toimien lisäksi tärkeää olisi nytkin, että haettaisiin lisää ymmärrystä ja vuoropuhelua. Ilmeiseksi on käynyt, että esimerkiksi historiantutkijoiden työläs tulkintatyö saattaa jäädä sujuvan kerronnan katveeseen.

Historioitsijan työtä ja sen arvoa on varmasti hyvä tuoda esiin mahdollisimman paljon, samoin kuin nostaa esiin hyviä käytänteitä ja hyviä yhteistyön ja keskinäisen arvostamisen keinoja. Maailmassa on monia voimia, jotka eivät arvosta sen enempää historian tutkimusta, historian tietokirjoja kuin historiallista fiktiotakaan – menneisyyden ystävillä on paljon yhteistä jaettavaa ja puolustettavaa. Välillä puhumme toistemme ohi, mutta jos saa sanottua A:n, voi seuraavaksi ehkä täsmentää B:n.

Näiden ajatusten myötä minulla on jälleen kerran tilaisuus kiitollisena tervehtiä *Historiallisen Aikakauskirjan* tilaajia, lukijoita, kirjoittajia ja muita tukijoita monenlaisesta lehdelle osoitetusta tuesta ja toivottaa kaikille oikein hyvää jouluaikaa sekä kaikkea hyvää alkavalle vuodelle 2023.

Anu Lahtinen
anu.z.lahtinen@helsinki.fi